

ÖSTRA SKRUBEKY KYRKOGÅRD

REPARATION AV BOGÅRDSMUREN

ÖSTRA SKRUBEKY KYRKOGÅRD
ÖSTRA SKRUBEKY SOCKEN
LINKÖPINGS KOMMUN
ÖSTERGÖTLANDS LÄN

ANITA LÖFGREN EK

Bakgrund

Basfakta om objektet

Beskrivning och historik

Östra Skrukeby kyrka uppfördes troligen omkring mitten av 1100-talet och sannolikt anlades då också kyrkogården. Fyndet av en lockhäll till ett tidigkristet gravmonument som påträffades liggande som överliggare i vapenhusets sydportal 1888, tyder dock på att det kan ha funnits en äldre kyrka här.

Östra Skrukeby kyrka från sydväst. Fotografiet är taget före 1926 då kyrkan restaurerades. Foto Östergötlands museums samlingar.

Kyrkogården präglas av öppet läge med vid utsikt över låglänta strandängar och Roxen i norr. Västra delen är en utfylld öppen kyrkogård präglad av ett stort antal grusgravar. Norra, östra och södra delen är mestadels trånga och bogårdsmuren sluter tätt in mot kyrkan. I norr har ett relativt stort antal ålderdomliga järnvårdar och stenramsgravar med järnstaket bevarats.

T v: Kyrkogårdens nordvästra hörn. Denna del omgärdas av en stödmur. T h: Kyrkogårdens östra sida, som omgärdas av en fullmur. Foto Östergötlands museum 2005.

I väster utgörs bogårdsmuren av en ca 1-1,5 m hög stödmur uppförd av 0,5-0,7 m stor gråsten i ca 3 skift. I norra delen av muren har en nu riven jordkällare legat mot muren. På detta parti är muren utrasad och i dåligt skick. Stödmuren fortsätter på kyrkogårdens norra sida, men övergår steglöst i en fullmur som når 0,2 m höjd vid öppningen till minneslunden på insidan medan utsidan är 1,2 m.

Minneslunden ligger utanför kyrkogården. Öster om muröppningen ökar murens höjd successivt till 0,6 m på insidan och ca 1,5 m på utsidan. Fullmuren fortsätter på östra sidan med en höjd av 0,2 m på insidan och 1,2 m på utsidan. I söder är fullmuren ca 1 m hög på både ut- och insidan fram till södra huvudgrinden. Väster om denna blir muren successivt lägre för att i höjd med klockboden övergå till stödmur.

De första uppmätningarna av kyrkogården stammar från 1600-talets slut, den äldsta från 1693. En annan gjordes vid storskiftet 1774.

Utdrag ur storskifteskarta för Skrukeby 1774. Lantmäteriet, akt nr: D160 – 15:3. Kyrkogårdens utsträckning är troligen densamma som i dag. Även en karta från 1693 visar samma form på kyrkogården.

Ur sockenstämmoprotokoll, excerperade av Bengt Chattingius i Östergötlands museums arkiv finns några notiser gällande kyrkogården under främst 1700-talet; 1698 och 1726 beslutas om underhållsarbete på klockstapeln. Rödfärgning och tjära. 1729 är det dags för underhåll av kyrkogårdsmuren. Överstykkena ska rödfärgas och tjäras. Detta innebär sannolikt att muren haft en träöverbyggnad under denna period. 1755 fylls sand på för att täcka hål och jämna ut på södra delen av kyrkogården.

Troligen har även västra delen av kyrkogården fyllts på med jord och/eller sand en eller flera gånger. För detta talar inte minst att muren nästan omärkligt övergår från fullmur till stödmur i väster, både på norra och södra sidan. Det är inte känt när en sådan utfyllnad gjorts.

Enligt Grenberger, se Källor, är den södra och östra murens höjd och material lika sedan 1700-talet och murarna hade muravtäckning. Det fanns inte någon grind i den södra muren. Den västra och norra muren byggdes om på 1800-talets slut på grund av murarnas tekniska tillstånd.

Tidigare kända renoveringsarbeten

-

Kulturhistorisk bedömning

Bogårdsmurens skiftande utseende har ett kulturhistoriskt värde då det berättar om läggningsteknik och även förändringar av själva kyrkogården genom utfyllnad mm. Trädkransen runt kyrkogården är delvis under förnygring. Den visar på det parkideal som var vanligt på våra kyrkogårdar, även landsbygdskyrkogårdarna framför allt under 1800-talet. Kyrkogården äger ett relativt stort antal vårdar från 1800-talet och det tidiga 1900-talet. Inslag som visar på kyrkogårdens utveckling under dessa perioder och har ett högt kulturhistoriskt värde.

Kyrkogården är skyddad enligt 4 kap Kulturmiljölagen.

Basfakta om projektet

Fastighetsägare/beställare

Åkerbo församling, Svaltingvägen 1, 585 64 Lingham.

Bidrag

Kyrkoantikvarisk ersättning.

Tillstånd från länsstyrelsen

Ärendet avslutades med en tjänsteanteckning 2015-04-23, dnr 433-336-15. Frågor har diskuterats med länsstyrelsens efter hand.

Tidsperiod

Mars-maj 2015.

Problembild / skadebild

Framför allt östra mursträckningen var i dåligt skick. Den västra muren pressades utåt av den högre liggande kyrkogårdsmarken. I de andra murarna fanns enstaka skador.

Skada i östra muren.

Hela västra muren lades om. Dessutom gjordes en ny släntning av kyrkogårdsmarken, som här ligger högre än muren. Utanför muren har vegetationen närmast muren röjts bort.

Målsättning med projektet

Renovering av bogårdsmuren med behållande av de olika delarnas karaktär.

Arbetsbeskrivning

Östra Skrukeby. Renovering av bogårdsmurar 2013. Beskrivning av kyrkogården, beskrivande text som kompletterar ritningar och teknisk beskrivning samt ritningar. Fredriksson arkitektkontor AB, Norrköping.

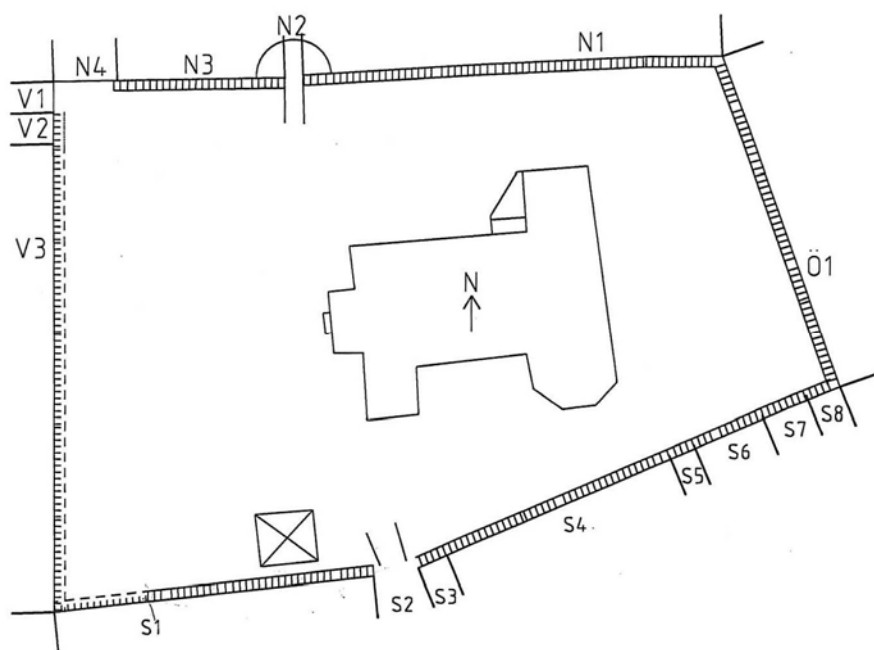
Teknisk beskrivning. Åkerbo församling. Renovering av bogårdsmurar.

Förfrågningsunderlag 2013-10-16.

Administrativa föreskrifter. Åkerbo församling. Renovering av bogårdsmurar.

Förfrågningsunderlag 2013-10-16.

Resultat

Översikt med indelning av muren efter åtgärd. Fredriksson arkitektkontor AB, 2013-10-01.

Genomförda arbeten

Kyrkogårdens markyta ligger högre än den västra muren, som är en stödmur, och var rätt tvärt vinklad ner mot muren. I samband med muromläggningen gjordes en släntning med mindre lutning. Västra muren är helt omlagd. Längst i norr var den dold av jord och när jorden grävts bort framkom en lägre mur. Det beslutades att bygga på muren ca 0,35 m för att komma upp i nivå med kyrkogårdsmarken.

Västra muren före och efter renovering. Mursträckningen lades om helt och hållet.

Nordvästra hörnet ligger dolt under jord.

Ett parti av norra muren, öster om gången till minneslunden, lades om och i övrigt justerades muren enbart och krönet lades om. Längst i väster finns ingen synlig mur, därefter är det en stödmur som mot öster övergår i fullmur.

På större delen av norra mursträckningen plockades krönet om.

I handlingarna angavs total omläggning av östra muren. Detta bedömdes dock inte vara nödvändigt, utan endast vissa partier lades om.

Östra muren före och efter renovering. Här beslutades att omläggningen inte behövde vara lika omfattande som förslaget föreskrev.

För södra muren har åtgärderna varierat från enstaka partier med hel omläggning till större delar där man enbart kompletterat skolningen. För parti S1, se ritning ovan, angavs omläggning av muren, men det beslutades att enbart justera muren. I anslutning till grindöppningen i söder åtgärdades muren med omläggning vid den stora asken. De båda grindstolparna hade en del putsskador som lagades med

hydrauliskt kalkbruk och sedan avfärgades gridstolparna med KEIM purkristalat kulör 9137. Plåtar målades med linoljefärg – järnoxidsvart.

Sydöstra murhörnet före och efter renovering.

En del av södra muren lades om i anslutning till en stor ask.

Södra muren före och efter renovering. Omläggningen gjordes inte lika omfattande som förslaget föreskrev.

En ca två meter bred gata har röjts på vegetation längs utsidan på västra, norra och östra mursträckorna.

På kyrkogården finns ett antal bortplockade gravvårdar och det resonerades om att skapa ett lapidarium för dessa i kyrkogårdens nordvästra hörn. Ett lapidarium på en grusbädd skulle dock kännas främmande i den här ålderdomliga kyrkogårdsmiljön. Det beslutades i stället att göra iordning ett utrymme norr om kyrkogården.

I anslutning till renoveringen av bogårdsmuren gjordes en dräneringsgrävning från kyrkan. Grävningsarbetet skedde med arkeologisk medverkan av Rikard Hedvall, Arkeologerna, och ingår ej i denna rapport.

Uppföljning

Eventuella avvikelser från länsstyrelsens beslut

-

Byggnadshistoriska iakttagelser eller erfarenheter gjorda under arbetet

Den västra muren är ovanligt tunn och består av en yttermantel och knappt någon motfyllning, mest jord. Längst i norr var muren inte synlig utan dold av en jordhög. När jorden togs bort kom en lägre mur fram. Det skulle kunna vara ett belägg för att kyrkogården höjts i västra delen. Nu beslutades att bygga på denna mursträckning ca 0,35 på höjden för att komma upp i nivå med västra muren i övrigt. Utanför denna del av muren har det legat en jordkällare.

Västra muren.

Nordvästra murhörnet före renovering. I förgrunden syns rester av en jordkällare.

Den låga mur som kom fram i västra murens norra del, i anslutning till jordkällaren. Det saknas äldre avbildningar där man kan se jordkällaren. Eventuellt ingick muren som en östvägg i källaren och byggdes därför inte på när kyrkogårdens mark höjdes.

Godkännande/slutbesiktning

Arbetet kan godkännas ur antikvarisk synpunkt. På några ställen, t ex i norra muren, ser det ut att vara väl mycket skolsten. Intrycket kan bero på att det är en del "ny" sten som är ljusare. Jämför man fotografier tagna innan renoveringen ser man att det även då är mycket skolning. Eventuellt kan man lägga ett skyddande vegetationsskikt på fullmurens krön. När det gäller avfärgning av grindstolparna diskuterades aldrig val av färgtyp.

T v: Del av norra muren som visar att det även före renoveringen fanns murpartier med rikligt med skolning. På bilden syns även det tjocka torvtäcke som låg på murkrönet. T h: Del av norra muren efter renovering. Murkrönet har lagts om och eventuellt kan det ånyo täckas med ett vegetationsskikt.

Södra grindens grindstolpar putslagades och avfärgades. Vid besiktningen återstod en del mindre arbete med muren här.

Medverkande i projektet

Entreprenörer

SM Entreprenad AB i Söderköping. Svenska Kulturfasader AB, Norrköping.

Antikvarisk medverkan

Östergötlands museum genom antikvarie Anita Löfgren Ek.

Övrigt

Antikvariska kontroller / besiktningar

2015-03-02, 2015-03-19, 2015-04-10 och 2015-05-25.

Fotodokumentation

Digital fotodokumentation förvaras på Östergötlands museum. Foto där inget annat anges: Anita Löfgren Ek, Östergötlands museum. 2015.

Källor

Bogårdsmurar i Linköpings Stift. Östergötlands län. Inventering, del 2.

Grenberger Byggnadsrestaureringskontor. 2004.

Östergötlands länsmuseum. Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i Linköpings stift 2003. Östra Skrukeby kyrka. (Inventeringen utfördes i själva verket 2005. Anm 2015).

Östergötlands länsmuseum. Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering 2005. Östra Skrukeby kyrkogård.

Östergötlands museums topografiska arkiv.

Muntliga uppgifter – Cajsa Carlegrim, Östra Skrukeby.

Övrigt

Bilaga: Dokumentation av murarna före renovering.

Tekniska uppgifter

Lokal	Östra Skrukeby kyrkogård
Socken/stad	Östra Skrukeby socken
Kommun	Linköpings kommun
Län och landskap	Östergötland
Ekonomiska kartans blad	086 70 (8G 7a Östra Skrukeby)
Typ av uppdrag	Antikvarisk medverkan
Öm dnr	93/15
Öm projektnr	510840
Lst dnr	433-336-15
Uppdragsgivare	Åkerbo församling
Bidrag	Kyrkoantikvarisk ersättning
Byggnadsantikvarie	Anita Löfgren Ek
Foto	Östergötlands museum
Fältarbetstid	Mars-maj 2015

Ev dokumentationsmaterial förvaras på Östergötlands museum.

Bilaga

Dokumentation av murarna före renovering. Bildserien börjar med nordvästra hörnet och går medsols.

Norra muren

Norra muren

Norra muren

Norra muren

Norra muren

Norra muren

Norra muren

Norra muren

Norra muren

Norra muren

Norra muren

Norra muren

Norra muren

Norra muren

Norra muren

Norra muren

Östra muren

Östra muren

Östra muren

Östra muren

Östra muren

Östra muren

Östra muren

Östra muren

Södra muren

Södra muren

Södra muren

Södra muren

Södra muren

Södra muren

Södra muren

Södra muren

Södra muren

Södra muren

Södra muren

Södra muren

Södra muren

Södra muren

Södra muren

Södra muren

Södra muren

Västra muren

Västra muren

Västra muren

Västra muren

Västra muren

Västra muren

Västra muren

Västra muren

2015:230